

هو العزيز

تاریخ مختصر دولت قدیم روم

محمد علی فروغی

به کوشش: هاشم بناء پور

به یاد پدرم

آن سفر کرده که صد قافله دل همراه اوست

سرشناسه	:	فروغی، محمدعلی، ۱۳۵۴ - ۱۳۲۱ Foroughi, M.A.
عنوان و نام پدیدآور	:	تاریخ مختصر دولت قدیم روم / محمدعلی فروغی؛ به کوشش هاشم بناءپور.
مشخصات نشر	:	تهران: مدید، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	۴۳۹ص؛ ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
شابک	:	978-622-6376-86-0
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبیا
موضوع	:	روم -- تاریخ
موضوع	:	Rome -- History
شناسه افزوده	:	بناءپور، هاشم، گردآورنده
رده بندی کنگره	:	۲۰۹DG
رده بندی دیویی	:	۶۳۲/۹۴۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۶۱۸۳۷۶۳

تاریخ مختصر دولت قدیم روم

محمدعلی فروغی

به کوشش: هاشم بناءپور

طرح روی جلد: علیرضا دربانی

انتشارات: مدید

نوبت و تاریخ چاپ: اول، ۱۳۹۹

چاپ: روز

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

قیمت: ۷۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۷۶-۸۶-۰۰

مدید پبلشرز

میدان انقلاب، ابتدای کارگر جنوبی، خیابان مهدیزاده، پلاک ۳۴، واحد ۶

تلفن: ۶۶۱۲۲۸۲۴-۶۶۵۶۵۵۶۹

www.madidpub.ir madidpub@gmail.com

هر گونه کپی برداری پیگرد قانونی دارد

فهرست

پیشگفتار.....	۱۵
دیباچه.....	۲۳
فصل اول: کیفیت جغرافیایی ایتالیا و طوایف قدیمه آن.....	۲۷
سکنه ایتالیا.....	۲۸
کوچ نشین های یونانی.....	۲۸
طوائف ایتروسک.....	۳۰
قبایل کوهستانی ایتالیا.....	۳۳
قوم لاتن.....	۳۵
فصل دوم: سلاطین قدیم روم.....	۳۷
کیفیت بنای شهر روم.....	۳۷
نوما پمپیلیوس.....	۴۱
تولوس هستیلیوس.....	۴۱
انکوس ماریوس.....	۴۳

۴۴	سرویوس تولیوس
۴۴	لوسیوس تارکن
۵۰	فصل سوم: ترتیبات دولتی و دینی رومی ها بعد از نسخ سلطنت
۵۰	کنسولی
۵۱	دیکتاتور
۵۴	مجلس سنا
۵۴	عقاید دینی رومی ها
۵۵	مینو و ربه النوع عقل و هوش
۶۰	کاهنین رومی
۶۲	ارباب انواع خانگی
۶۳	احترام اموات
۶۵	فصل چهارم: حصول مساوات بین طبقات مختلفه روم
۶۵	بیان حال رعایای روم
۶۷	قصه اعتزال رعایا از اعیان
۶۸	وکلائی رعایا
۶۹	قصه کوریولان
۷۰	داستان رجال عشره
۷۱	قانون الواح اثنا عشر
۷۲	ختم عمل رجال عشره
۷۳	قانون مزاجت
۷۳	رسیدن رعایا به مناصب عالیه
۷۶	انجمن طوائف

۷۸	فصل پنجم: تسخیر ایتالیا
۷۹	تسخیر لاسیوم
۸۰	افسانه پرسنا
۸۱	محاربات رومی ها با قبایل واسک و اک و اهالی ویس
۸۳	تسخیر ویس
۸۵	حملات قبایل کلوا
۸۹	انقیاد اقوام لاتن
۹۰	جنگ با قبایل سامنیت
۹۳	جنگ رومیان با پیروس
۹۸	فصل ششم: ترتیبات لشکر روم
۹۸	ترتیب قدیم لشکری روم
۹۹	ترتیب لشکر روم
۱۰۹	فصل هفتم: جنگ اول کارتاژ
۱۰۹	کارتاژ
۱۱۲	محاربه رومیان با کارتاژی ها
۱۱۷	طغیان مزدوران کارتاژ
۱۱۸	تسخیر «گل» پیش کوه
۱۱۹	فصل هشتم: جنگ دوم کارتاژ
۱۱۹	ذکر احوال انیبال
۱۲۱	لشکرکشی انیبال به ایتالیا
۱۲۴	غلبه انیبال بر رومی ها در ترازیمن

فابیوس کونکتاتور.....	۱۲۵
جنگ کان.....	۱۲۶
تسخیر سیراکوز به دست رومی ها.....	۱۲۹
هلاک اسدر ویال.....	۱۳۰
خروج انیبال از ایتالیا.....	۱۳۰
واقعه زاما و ختم جنگ دویم پونیک.....	۱۳۱
فصل نهم: تسخیر حوزه مدیترانه.....	۱۳۵
جنگ با فیلیپ پادشاه مقدونیه.....	۱۳۵
جنگ با انطیوکوس سیم.....	۱۳۷
جنگ با پرسه پادشاه مقدونیه.....	۱۴۰
جنگ سیم کارتاژ.....	۱۴۴
تملک مقدونیه و یونان.....	۱۴۷
تصرف اسپانیا.....	۱۴۸
تسخیر پروانس.....	۱۵۲
فصل دهم: نتایج فتوحات رومیان و تغییر احوال ایشان.....	۱۵۵
تغییر عادات رومی ها.....	۱۵۶
تغییر عقاید رومی ها.....	۱۵۹
ترقی علمی و صنعتی رومی ها.....	۱۶۲
تغییر اخلاق رومی ها.....	۱۶۴
سرگذشت کاتن.....	۱۶۷
فصل یازدهم: تغییر وضع رومیان از حیث طبقات ناس و امور سیاسی.....	۱۷۲
انهدام اواسط الناس.....	۱۷۲

۱۷۳		نجبا
۱۷۵		راکین
۱۷۶		اهل پلب
۱۷۷		بندگان
۱۷۹		تعداد نفوس
۱۸۱		کیفیت مجلس سنای روم
۱۸۳		صاحبان مناصب
۱۸۵		حکومت ولایات
۱۸۹		فصل دوازدهم: داستان کراکوس ها
۱۹۰		تیریوس کراکوس
۱۹۶		کایوس کراکوس
۲۰۰		فصل سیزدهم: احوال ماریوس
۲۰۰		جنگ ژوکورتا
۲۰۳		جنگ با قبایل سمبر و توتون
۲۰۵		فتنه های روم و جنگ متحدین
۲۰۹		فصل چهاردهم: احوال سیلا
۲۱۰		احوال مهرداد
۲۱۳		فتنه روم
۲۱۴		جنگ سیلا با مهرداد
۲۱۵		مراجعت سیلا به روم
۲۱۸		قوانین سیلا و عاقبت کار او

۲۲۰.....	فصل پانزدهم: احوال پمپه
۲۲۱.....	جنگ سرتوریوس
۲۲۲.....	جنگ اسپارتاکوس
۲۲۳.....	جنگ مهرداد
۲۲۵.....	جنگ تیکران
۲۲۶.....	فرمانفرمائی پمپه در بحر و آسیا
۲۲۸.....	سیسرون و کاتیلینا
۲۳۲.....	فصل شانزدهم: احوال قیصر و رجال ثلاثه
۲۳۴.....	لشکرکشی قیصر به گل
۲۳۶.....	تجدید اتفاق رجال ثلاثه
۲۳۷.....	لشکرکشی قیصر به جانب رود رن و جزیره انگلیس
۲۳۸.....	طغیان مردم «گل» نسبت به رومیان
۲۴۰.....	لشکرکشی کراسوس به ایران
۲۴۳.....	کدورت بین پمپه و قیصر
۲۴۵.....	فتح قیصر در فارسال
۲۴۷.....	فصل هفدهم: ختم جمهوری روم و تبدیل آن به دولت امپراطوری
۲۴۷.....	جنگ های قیصر
۲۵۰.....	دیکتاتور قیصر و عاقبت کار او
۲۵۳.....	آنطوان و اکتاو
۲۵۵.....	رجال ثلاثه
۲۵۸.....	آنطوان و کلئوپاتر
۲۵۹.....	لشکرکشی آنطوان به ایران

۲۶۱.....	جنگ اکسیوم
۲۶۳.....	ختم جمهوری روم
۲۶۵.....	فصل هیجدهم: اکوست و ترتیب دولت امپراطوری
۲۶۷.....	ترتیب دولت امپراطوری
۲۷۰.....	ترتیب حکومت ولایات
۲۷۲.....	کلنی‌های رومی
۲۷۳.....	محاربات با قبایل وحشی
۲۷۶.....	سرحدات دولت روم
۲۷۹.....	فصل نوزدهم: ادبیات و صنایع روم
۲۷۹.....	نویسندگان قبل از اکوست
۲۸۲.....	عصر اکوست
۲۸۴.....	آثار و ابنیه
۲۸۵.....	طرق و شوارع
۲۸۵.....	تجارت
۲۸۸.....	فصل بیستم: امپراطورهای خانواده اکوست
۲۸۸.....	تیر
۲۹۲.....	کالیگولا
۲۹۴.....	کلد
۲۹۵.....	نژن
۲۹۷.....	تسخیر جزیره برتانی
۳۰۰.....	فصل بیست و یکم: امپراطورهای فلاوین

۳۰۰	 نزاع بین افواج
۳۰۱	 وسپازین
۳۰۳	 خرابی اورشلیم
۳۰۵	 احوال وسپازین
۳۰۶	 تیتوس
۳۰۶	 دمیسبن

۳۰۹	 فصل بیست و دویم: امپراطورهای آنطونن
۳۰۹	 ترؤا
۳۰۹	 طراژان
۳۱۳	 هادرین
۳۱۵	 آنطونن
۳۱۶	 مارکورل
۳۱۸	 کمد

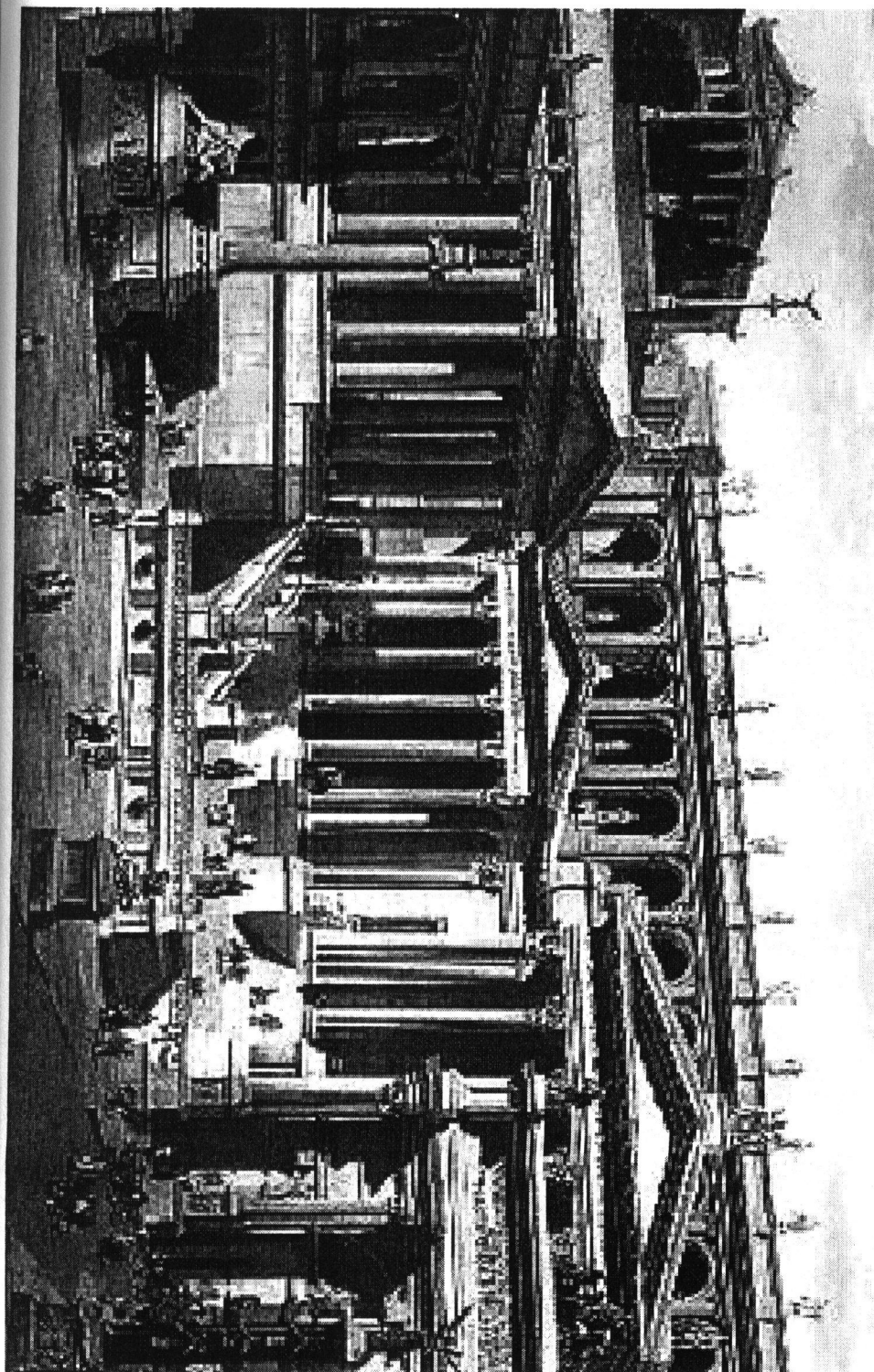
۳۲۰	 فصل بیست و سیم: ابنیه و ادبیات و تمتعات رومیان
۳۲۰	 ابنیه رومیان
۳۲۱	 تمتعات رومیان
۳۲۴	 ادبیات و حکمت رومیان

۳۲۹	 فصل بیست و چهارم: قوانین رومی
۳۳۱	 هیئت خانواده
۳۳۳	 ترتیب مالکیت و توارث
۳۳۵	 طریق محاکمات

تغییر قوانین رومی.....	۳۳۷
فصل بیست و پنجم: مذهب مسیح علیه السلام.....	۳۳۹
مجمع عیسویان در قدیم.....	۳۴۳
عقوبت مسیحیان.....	۳۴۶
مقایر مسیحیان.....	۳۴۹
فصل بیست و ششم: انتهای دولت علیای روم.....	۳۵۱
کاراکالا.....	۳۵۳
اغتشاش نظامی.....	۳۵۶
امپراطورهای ایلیری.....	۳۶۰
دیوکلسین.....	۳۶۴
فصل بیست و هفتم: قسطنطین و ترقی مذهب مسیح علیه السلام.....	۳۶۷
مجمع فنیقیه.....	۳۷۱
ترتیب امور کلیسا.....	۳۷۲
بنای قسطنطنیه.....	۳۷۳
فصل بیست هشتم: دورهٔ اخیر دولت روم.....	۳۷۵
پسران قسطنطین.....	۳۷۵
ژولین.....	۳۷۷
والانتینین و والانس.....	۳۸۹
تئودوز.....	۳۸۱

۳۸۵.....	فصل بیست و نهم: ترتیبات دولت روم در مائة چهارم
۳۸۵	وضع دربار.....
۳۸۶.....	مشاغل و مناصب.....
۳۸۷	بلاد.....
۳۸۸	طبقات ناس.....
۳۹۰.....	لشکر رومی.....
۳۹۱.....	قبایل وحشی.....
۳۹۲.....	احوال قبایل ژرمن.....
۳۹۵.....	فصل سی ام: حملات قبایل ژرمن و انقراض دولت غربی.....
۳۹۵.....	الاریک و قبایل ویزیکت.....
۳۹۷.....	هجوم بزرگ وحشیان.....
۳۹۹.....	هجوم قبایل هون.....
۴۰۱.....	پیشرفت وحشیان و انقراض دولت غربی.....
۴۲۳	نمایه.....

پیشگفتار

من آن گوهراں کز وی اندوختم
دگر باره بردامنش دوختم

اواخر دهه ۷۰ از زنده‌یاد دکتر منوچهر وصال (خواهرزاده فروغی) دربارهٔ محمدعلی فروغی ماجرای شنیدم که حیف‌ام آمد در این جا بدان اشاره‌ای نکنم.

گویا روزی یکی از فضلا به ایشان گفته بود: «اگر امروز شما را به حبس ابد محکوم کنند و بگویند فقط یک کتاب را می‌توانید با خودتان به زندان ببرید و تا آخر عمر تنها حق دارید همان کتاب را مطالعه کنید، از میان این همه آثار فارسی کدامین اثر را انتخاب می‌کنید؟» گویا فروغی مکشی می‌کند و پس از چند دقیقه تأمل می‌گوید: «سؤال بسیار سختی است، اما گلستان سعدی را با خودم به زندان می‌بردم و تا آخر عمرم همان را مطالعه می‌کردم.»

حتی مشهور است که «در مجمع اتفاق ملل» یکی از نمایندگان پهلوی فروغی نشسته بود. از فروغی سؤال می‌کند نمایندهٔ چه کشوری است؟ فروغی هر چه جد و جهد می‌کند ایران یا پرس را به او بشناساند

نتیجه بخش نمی شود. عاقبت خود آن نماینده می گوید، شاید نماینده آن مملکتی هستید که سعدی از آنجاست.

در نهایت، در جامعه ملل که بعد از جنگ جهانی اول در ژنو تشکیل شد و فروغی صندلی ریاست جامعه را احراز کرد و در آنجا بود که در خطابه افتتاحیه خود همین ابیات شیخ شیراز را تقریر کرد و گفت:

بنی آدم اعضای یکدیگرند که در آفرینش زیک گوهرند

از همو شنیدم که محمدعلی فروغی وقتی می خواست مقاله ای و جستاری بنویسد و کتابی ترجمه کند، نخست پاره ای از غزلیات سعدی را دقیق مطالعه می کرد و بعد دست به قلم می برد. اصطلاح خاصی هم در این باب داشت، می گفت: «این طوری چاقوی ذهن را می توان تیزتر کرد.»

در تألیفات و ترجمه های محمدعلی فروغی تأثیرپذیری از ادبیات کلاسیک خاصه سعدی انکارناپذیر است، هر چند که تأثر فروغی از فردوسی و حافظ و نظامی و خیام را هم نمی توان نادیده انگاشت، و همین امر و سلامت و روشنی و استحکام در کارهای فروغی باعث می شود که خواننده جذب آثار او شود.

کافی است نگاهی بکنیم به آثار فروغی، به وضوح می بینیم که او بسیار دلچسب می نوشت و فایده بخش. و فروغی در نوشته های خود نه اهل سجع بود و سجع بندی نه عبارت و عبارت پردازی. او شبیه مکالمه و محاوره مرد تربیت شده فارس زبان می نوشت و هرگز دنبال به کار بردن الفاظ قلبنه و اصطلاحات غلیظ نمی رفت. انشای او به قول زنده یاد مجتبی مینوی به قدری ساده و لطیف است که برای کسی که با اصطلاح آشنا باشد، فوراً مفهوم و مثل شکرپنیر در ذهن آب می شود.

از این ها که بگذریم، می رسیم به موضوع ترجمه. محمدعلی فروغی به

فن ترجمه ارج می‌نهاد، و بی سبب نبود که خود با فراگرفتن زبان انگلیسی و فرانسه به نحو مطلوب در این راه گام می‌نهاد و آثاری در زمینه ادبی و فلسفی و علمی به فارسی ترجمه و تدوین می‌کرد. در نظرگاه فروغی، نباید افق نظر خودمان را به آن چه نیاکان می‌گفتند و می‌نوشتند محدود کنیم، بلکه باید همواره به فکر ابداع و تجدد باشیم. پربیراه نبود که عمر گرانمایه خود را در شناساندن افکار و احوال و اقوال اروپائیان گذرانید. البته نباید فراموش کرد، وی آگاهی و اقتباس از افکار و لطایف گفتارهای بیگانگان را مستلزم آن نمی‌دانست که شیوه زبان و بیان خود را از دست بدهیم. وی فکر اروپایی را به زبان و بیان اختصاصی ایرانی در می‌آورد و یا به قول امروزی‌ها بومی می‌کرد.

بی سبب نیست بگوییم که وی به زبان فارسی دلبستگی تمام داشت، زیرا گذشته از آن که زبان خودش بود و ادای امر خویش را با این زبان می‌کرد و از لطایف آثار آن خوشی‌های فراوان دیده بود، بر این باور بود که زبان آیینۀ فرهنگ و قوم است و فرهنگ مایهٔ ارجمندی و یکی از عوامل نیرومند ملیت است. در این باور وی باز سعهٔ صدری دیده می‌شود و آن این که عشق بیمارگونه به زبان فارسی را بر نمی‌تابید و معتقد بود که این امر زبان فارسی را مخدوش می‌کند، لذا خوب به این نکته واقف بود که شیوهٔ نویسندگی نباید به یکباره تغییر کند، بلکه باید به تدریج تحول یابد.

به گمانم این چند پاراگرافی که نوشتم، خوانندگان گرمی به هدف و انگیزهٔ من از انتشار این کتاب پی برده‌اند. درست است که این کتاب دربارهٔ روم قدیم است اما آنچه مرا واداشت روی این کتاب کار کنم و به جامعهٔ کتاب‌خوان عرضه بدارم چیزی نبود جز نثر فروغی. به گمان من این نثری است پخته و اصیل. اما در مورد این که این کتاب از لحاظ تاریخی و آن هم در باب تاریخ روم از چه جایگاهی برخوردار است، باید رک و پوست کنده بگویم

که در این مورد نمی توانم نظری بدهم چون نه تاریخ دانم نه روم شناس. درباره کتاب و فصول کتاب در این مورد باید اهل فن نظر دهند. برای من صبغه ادبی و نشری کتاب مهم بود و است و لذا مهم ترین انگیزه من در همین دو مورد خلاصه می شود.

فروغی این کتاب را در سنه ۱۳۲۷ هجری قمری زمانی که مدیر مدرسه علوم سیاسی بوده، ترجمه و تدوین کرده است.

اصل ماجرا از این جا شروع می شود که مؤتمن الملک وزیر معارف و اوقاف برای مدارس «مواد تدریسیه» تهیه می کند و تدریس تاریخ روم هم در فهرست قید می شود و از آن جایی که در این رشته از تاریخ در زبان فارسی کتابی نوشته نشده بود که برای تعلم و تعلیم مدارس مناسب باشد، تألیف و طبع چنین کتابی را به ایشان معطوف می کنند.

و فروغی در نگارش این تاریخ کتاب «مسیو سینوس» را اساس قرار می دهد که در این موضوع تألیف کرده بود، اما در مقدمه کتاب هم قید می کند که به اقتضای حوایج مملکتی در بعضی موارد از آن کاسته و برخی مطالب لازمه بر آن افزوده است. البته در مقدمه کتاب آن طوری که رسم آن روزگار بوده است، وی فقط به نام مسیوسینوس اشاره می کند. مشخصات دقیق و سال نشر و نام ناشر را نمی آورد.

اما در باب تصحیح و بازخوانی این متن لازم می دانم به مواردی که در متن اعمال کرده ایم فهرست وار اشاره ای بکنیم.

۱. تمام «ب / به» ها از اسم ها و حرف اضافه ها جدا شده و در مورد افعال به ها به فعل افزوده شده است:

به گفت ← بگفت

۲. تمام «می» ها جدا آمده است: میدارد ← می دارد

۳. نشانه جمع «ها» را نیز جدا آورده ایم:

کوهها - کوهها

۴. تمام «نه ون» به فعل افزوده شده است:

نه پیچند ← نیچند

۵. «گ» که در رسم الخط قدیم به شکل «ک» نوشته می شده و در تمامی موارد اصلاح شده است:

گفتار ← گفتار

۵. اعلام واسامی یکدست و انحطاط چاپی آنها تصحیح شده است، با حفظ ضبط مؤلف.

۶. کتاب فی الواقع فاقد علائم سجاوندی بود که البته در آن دوره این شیوه مرسوم بود. اما در کتاب حاضر حداقل علائم سجاوندی را اعمال کرده ایم.

۷. لغاتی که به نظر نامأنوس می آمد در داخل کروشه معنای آنها را به دست داده ایم.

۸. عناوین فرعی را مشخص کرده ایم چون در متن اصلی در بین پرانتز بود.

۹. نمایه کتاب را اختصاص داده ایم به اعلام جغرافیایی و تاریخی.

۱۰. به فهرست مطالبی که زنده یاد محمدعلی فروغی تنظیم کرده بود، عناوین فرعی را افزوده ایم.

در اینجا لازم می دانم از دوست گرامی علی اکبر حکم آبادی که حروفچینی و صفحه آرایی این کتاب را با نهایت دقت انجام دادند، و نیز از سرکارخانم لیلا حکم آبادی مدیر انتشارات مدید که چاپ و نشر این اثر را پذیرفتند تشکر کنم.

هاشم بناءپور

اردیبهشت ۹۹

دیباچه

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد الحمد والصلوة ... از جمله قبایل و امم سالفه که اعمال و آثار ایشان در جریان امور و کیفیت زندگانی سکنه این کره تصرف و مدخلیت تامه داشته و یادگارهای عبرت انگیز از خود گذاشته اند رومی های قدیم می باشند که مدت چندین قرن دعوی مالک رقابی مردم روی زمین می نمودند و چندان هم پی حق نبودند، زیرا که در مقابل خود گردن فرازی نمی دیدند جز ملوک اشکانی با شاهنشاهان ساسانی ایران که گاه به واسطه جلودگری از تجاوزات سرداران رومی با به حکم دست اندازی به تصرفات ایشان آن قوم با حشمت و شأن را یادآور می شدند که مالک الملک علی الطلاق دیگری است و دستگاه بشر هر قدر با وسعت و عظمت باشد از انقلابات دهر مصون نیست. اما طایفه مزبور اگرچه عاقبت در مقابل سیل حوادث روزگار خود داوری نتوانسته و دولت و سلطنت ایشان نیز دستخوش انحطاط و انقراض گردیده، در دوره جهان داری و فرمانروایی خود در سیاست ملک و نظام لشکری وقوانین کشوری و غیرت

وطني و کلیه آداب تعیش و تمدن راهی رفته و شیوه اختیار نموده بودند که ملل معظمه حالیه رفعت مقام و مایه احتشام خویش را از پیروی ایشان می‌دانند و بی مضایقه آنان را قدوه [سرمد] خود می‌خوانند در هر مورد به اعمال و آثار آن‌ها نظر می‌کنند و قوانین و رسوم آن قوم را مأخذ و منشأ ترتیبات اجتماعی خویش قرار می‌دهند و از این روست که در ممالک متمدنه تدریس تاریخ روم را در مدارس و مکاتب جزء واجبات می‌شمارند و عدم اطلاع از اصول وقایع آن را برای هرکس نقص تربیت محسوب می‌دارند.

نظر به مطالب مسطور در این ایام که حضرت مستطاب اجل اکرم آقای مؤتمن‌الملک وزیر معارف و اوقاف . ضاعف‌الله اجلاله . برای مدارس و مکاتب امر به ترتیب پروگرام، یعنی فهرست مواد تدریسیه نمودند، تدریس تاریخ روم هم بالضروره می‌بایست در پروگرام قید شود و از آن جا که کتابی در این شعبه از تاریخ در زبان فارسی نوشته نشده بود که برای تعلیم و تعلم مدارس ما مناسب باشد، تألیف و طبع چنین کتابی را به این ناچیز که عمر خویش را وقف خدمت معطوف نموده، رجوع فرمودند و بنده اقل انجام این خدمت را مایه شرف و افتخار خود دانسته امتثال امر نمودم و کتابی را که به نظر مطالعه کنندگان می‌رسد ترتیب دادم و از آن جا که اجر هیچ کس نباید ضایع شود عرض می‌کنم. نظر بنده در نگارش این تاریخ بر کتابی بوده است که «مسیوسینوس»^۱ دانشمند فرانسوی در این موضوع تألیف نموده، الا اینکه به اقتضای حوایج مملکتی در بعضی موارد از آن کاسته و برخی مطالب لازمه بر آن

۱. در متن اصلی مسیوسینوس آمده است.

افزوده‌ام امید که از عهده‌ی ادای این تکلیف به درستی برآمده و برای
خویش مایه‌ی شرمساری فراهم نکرده باشم.
بنده‌ی شرمنده محمدعلی ملقب به ذکاءالملک
ابن مرحوم میرزا محمد حسین خان فروغی ذکاءالملک طابت تربته